

Kehitysvammaliiton lausunto luonnokseen hallituksen esityksestä eduskunnalle laiksi perusopetuslain muuttamisesta ja siihen liittyvistä laeista

Lausuntopyynnön diaarinumero: VN/32974/2023.

Kehitysvammaliiton kohderyhmänä ovat kehitysvammaiset ihmiset ja muut oppimisessa, ymmärtämisessä ja kommunikoinnissa tukea tarvitsevat ihmiset. Maassamme on noin 50 000 kehitysvammaista ja noin 65 000 puhevammaista ihmistä, selkokielen tarvitsijoita arvioidaan olevan jopa 750 000 henkilöä. Selkokielen tarpeen taustalla voi olla esimerkiksi kehitysvamma, lukivaikeus, muistisairaus tai se, että suomi tai ruotsi ei ole äidinkieli.

Kehitysvammaliitto edistää kehitys- ja puhevammaisten ihmisten tasa-arvoa ja osallistumista yhteiskunnassa, kehittää palveluja, oppimateriaaleja sekä edistää alan tutkimusta. Liitto edustaa yli 80 jäsenorganisaatiota, jotka toimivat vammaisten ihmisten hyväksi.

Onko oppimisen ja koulunkäynnin tuen kokonaisuudistus tarpeellinen?

Kehitysvammaliitto kiittää mahdollisuudesta lausua ja toteaa oppimisen ja koulunkäynnin tuen kokonaisuudistuksen tarpeelliseksi. Samalla muistutamme, että kokonaisuudistuksen tavoite oppimisen tuen vahvistamisesta vaatii riittäviä resursseja toteutuakseen.

Kiinnitämme esityksessä erityisesti huomiota siihen, että siinä ei huomioida riittävästi oppimista tukevien apuvälineiden sekä selkokielisten ja muiden oppimista tukevien oppimateriaalien lisäämistä ja kehittämistä heille, joille yleiset kaikille suunnatut oppimateriaalit eivät sovellu. Erilaisille oppijoille, kuten kehitys- ja puhevammaisille henkilöille suunnatut oppimateriaalit ovat keskeisessä roolissa oppimisen ja koulunkäynnin tukemisessa. Selkokielist materiaalit palvelevat myös oppilaita, jotka opettelevat suomen tai ruotsin kieltä. Esim. ukrainalaisia perusopetusikäisiä lapsia on Suomessa merkittävä määrä ja heillä on tarve saada oppimateriaalia, joka on selkokielistä. Nykytilanteessa erityisopetukseen suunnattujen oppimateriaalien saatavuus uhkaa vaarantua, koska oppimateriaaleja tuottaviin organisaatioihin kohdistuu julkisten varojen leikkauksia.

Pykälän 1 momentissa on säädetty opetuksen ja sen edellyttämien oppikirjojen, muun oppimateriaalin sekä työvälineiden ja työaineiden maksuttomuudesta. Lisäksi oppimateriaaleista tulisi määrätä, että oppilailla on oikeus selkokieliseen omaan oppimistasoon soveltuvan materiaalin käyttöön. 31 § on säädetty vammaisen ja erityistä tukea tarvitsevan oppilaan oikeudesta saada maksutta opetukseen osallistumisen edellyttämät tulkitsemis- ja avustajapalvelut, muut opetuspalvelut, erityiset apuvälineet sekä 39 §:n nojalla järjestettävät palvelut. Tämä sisältää oikeuden saada oppimateriaaleja, jotka ovat taitotasoon sopivia. Siksi vammaisille ja tuen tarpeisille tarkoitetut oppimateriaalit ja niihin liittyvät kustannukset tulisi olla korvamerkitty niin, että opettajilla ja kouluilla olisi varaa ostaa niitä.

Kehitysvammaliitto katsoo, että kokonaisuudistuksen onnistuminen ja oppimisen tuen vahvistaminen edellyttävät, että oppimateriaalien saatavuus ja niiden tuottaminen huomioidaan ja turvataan osana kokonaisuudistusta. Tällä hetkellä kouluilla ei ole varaa ostaa tarvittavia selkokielistä tai muita erityisopetukseen tarkoitettuja oppimateriaaleja, joten yhdenvertaisuus oppimiseen ei toteudu. On myös turvattava niiden organisaatioiden toiminta, jotka tekevät oppimista tukevia oppimateriaaleja (esim. Kehitysvammaliiton Opiki), jotta he saavat rahallista tukea toimintaansa jatkossakin, eikä toimintaa ajeta alas järjestörahoituksen leikkauksilla.

Onko oppimisen ja koulunkäynnin tuelle määritelty kokonaisrakenne tarkoituksenmukainen?

Kehitysvammaliitto katsoo ennakoivista tukitoimista ja oppilaskohtaisista tukitoimista muodostuvan rakenteen tarkoituksenmukaiseksi. Kokonaisrakenneessään nykyinen kolmiportainen tuki on muuttumassa kaksiportaiseksi, mikä voi selkeyttää tukea. Seurattavaksi kuitenkin jää, ettei kynnys ennakoivista tukitoimista oppilaskohtaisiin tukitoimiin nouse liian suureksi.

Esitysluonnoksen keskeiseksi ongelmaksi muodostuvat kategoriset ratkaisut, jotka eivät mahdollista oppilaiden yksilöllisten tarpeiden ja tilanteiden huomioimista. Osa ratkaisuista toimii myös vastoin inklusioperiaatetta. Ongelmallisiksi nousevat mm. seuraavat seikat:

- koulun aloittamista ei voisi jatkossa myöhentää, vaikka osa kehitysvammaisista ja muista vastaavaa tukea tarvitsevista lapsista kuitenkin hyötyisi tästä
- oppilaskohtaisia tukitoimia voisi toteuttaa ja oppimäärää voi jatkossa yksilöllistää/mukauttaa vain erityisopetuksessa
- pykälän 20 i otsikko "Opetuksen järjestäminen oppilaalle, jolla on vamma, sairaus tai toimintakyvyn rajoite" ei kuvaa sen sisältöä. Otsikon ongelmana on, että se yleistää tuen tarpeen ja sen toteuttamistavat koskemaan kaikkea vammaisuutta, vaikka vain osa vammaisista ihmisistä tarvitsee pykälän sisällön mukaisia tukitoimia tai tukea oppimisessa.

Kehitysvammaliitto kannattaa esityksessä ehdotetun konsultatiivisen sairaalaopetuksen lisäämistä lainsäädäntöön. Tämä ei kuitenkaan yksin ole riittävä toimenpide. Konsultaatio- ja ohjauskäyntien maksuttomuutta tulisi laajentaa koskemaan myös valtion Valteri-koulujen konsultaatiota, joka vastaa vamman tai toimintarajoitteen vuoksi tarvittavan oppimisen tuen tarpeisiin. Sairaalakouluilla ei ole osaamista vastata kaikkiin tuen tarpeisiin. Esimerkiksi kehitysvammaisen autismikirjoon kuuluvan oppilaan kohdalla tarvitaan myös esim. Valteri- ja Elmeri-koulujen osaamista, joilla on pitkä kokemus konsultaatiosta ja laaja-alaista osaamista erilaisiin tuen tarpeisiin.

Onko ennakoivia tukitoimia koskevat sääntelyehdotukset tarkoituksenmukaisia?

Kehitysvammaliitto pitää ennakoivia tukitoimia hyvänä tapana vaikuttaa tuen tarpeessa olevien oppilaiden mahdollisuuteen oppia ja kehittyä. Ennakoimalla voidaan ehkäistä haasteiden kasautumista. Esitys sisältää kuitenkin haasteita.

Esityksessä painopiste on pääosin opetuksen järjestämisessä, mikä ei yksin riitä tuen vahvistamiseen.

- Tukitoimien konkreettinen toteuttaminen ja siihen tarvittavat resurssit jäävät vähemmälle huomiolle. Esim. ennakoivat tukitoimet lisäävät opettajien työmäärää.
- Lisäksi tulisi määritellä tarkemmin, mistä ajasta ennakoiva tukiopetus otetaan. Onko se ennen tai jälkeen koulupäivän vai koulupäivän aikana, jolloin oppilas voi jäädä pois jostain, mitä muut tekevät. On tärkeää, ettei tukea tarvitsevan oppilaan koulupäivä veny tukiopetuksen vuoksi liian pitkäksi.

Ennakoivat tukitoimet sisältävät pääosin tukiopetusta, joka ei palvele kaikkia tarpeita (esim. autismikirjo).

- Ne eivät sisällä riittävästi huomioita mukautuksista ja opetusjärjestelyistä. Esim. esityksestä puuttuvat opetusjärjestelyt, joissa opetus viedään kotiin tai toteutetaan verkossa sekä mahdollisuus koulupäivien lyhentämiseen vastaamaan oppilaan tarpeita.

- Tukitoimet ovat ryhmämuotoisia, jolloin kysymyksenä herää, miksi ei huomioida niiden yksilöllistä toteuttamista, joka on mahdollista nykyisin. On tärkeää, että yksilöllinen toteuttaminen otetaan huomioon kaikissa tuen muodoissa.

Onko oppilaskohtaisia tukitoimia koskevat sääntelyehdotukset tarkoituksenmukaisia?

Esityksessä säädettäisiin, että oppilaalla, jolla ei ole riittävää opetuskielen taitoa perusopetuksen oppimäärän suorittamiseksi, on oikeus opetuskielen tukiopetukseen. Tukitoimi olisi maahanmuuttotaustaisten oppilaiden lisäksi tarkoitettu viittomakielisille oppilaille, ja oppilaille, joilla on kielen kehityksen häiriötä (kehityksellinen kielihäiriö, esiintyvyys noin 7 % ikäluokasta) tai kehitysvammaisuuteen, monimuotoiseen kehityshäiriöön tai autismikirjoon liittyvää kielellisen kehityksen häiriötä. Kirjauksen ongelmaksi nousee diagnoosiluettelo, jonka tulisi olla esimerkinomainen, jotta ei synny väliinpuotoja. Diagnoosit eivät voi olla tuen edellytys.

Epäselväksi jää, koskeeko säädös oppilaan mahdollisuutta opetella puhetta tukevaa ja korvaavaa kommunikointikeinoa koulupäivän aikana. Tätä tulisi tarkentaa ja varmistaa, että oppilaalla on oikeus riittävään tukeen kommunikointikeinon opettelemisessa.

Esityksessä avustajapalvelut ovat vahvasti sidottuja oppimiseen eivätkä huomioi riittävästi koulunkäynnissä tarvittavaa tukea. Esitystä tulisi tarkentaa tältä osin.

Onko tuen asiakirjoja ja hallintopäätöstä koskevat sääntelyehdotukset tarkoituksenmukaisia?

Tuen asiakirjojen ja hallintopäätöksiin liittyvän työn vähentäminen on tärkeä asia opettajien työn kannalta. Moniammatillisen yhteistyön onnistumista tukee se, että asianosaisilla on mahdollisuus perehtyä oppilaan tietoihin. Siksi muutos siihen, että oppimisen tukemiseen tarvittavat asiakirjat pystytään käsittelemään yhdessä, on tärkeä parannus.

Toisin kuin lakiesityksessä esitetään, myös ennakoiviin tukitoimiin tarvitaan kirjallinen suunnitelma. Tukitoimien toteutuminen ja vaikuttavuuden seuraaminen ja arvioiminen edellyttävät konkreettista suunnitelmaa. Dokumentointi auttaa tarvittaessa huolehtimaan myös siirtymisestä oppilaskohtaisiin tukitoimiin.

Onko teillä täydennettävää esityksen vaikutusarvioihin?

Tilastokeskuksen (2023) mukaan peruskoulun oppilaista 24 % sai tehostettua tai erityistä tukea vuonna 2022. Näkemyksemme mukaan esityksen arvio oppilaskohtaisten tukitoimien tarpeen vähenemisestä ennakoivien tukitoimien myötä on liian optimistinen.

Onko teillä parannusehdotuksia esitysluonnokseen?

Erityisopettajien ja erityisluokanopettajien koulutukseen tulee lisätä enemmän oppilaspaikkoja. Tukea tarvitsevien oppilaiden määrä on kasvamassa ja uudistuksessa tulevat muutokset lisäävät erityisopettajien työ määrää. Ennakoivien tukitoimien toteuttaminen edellyttää osaamista, jotta niitä voidaan käyttää tarkoituksenmukaisesti ja tukea oppilasta tavoitteen mukaisesti. Tämä koskee myös luokanopettajia, joiden koulutuksessa tulisi olla nykyistä enemmän pakollisena erityispedagogiikan opintoja. Myös toiminta-alueittaisen opetuksen osaaminen ja ymmärtäminen on heikkoa tällä hetkellä ja pätevistä kehitysvammaisten oppilaiden opettajista on jo pula. Toiminta-alueittaisen opetuksen opetuskokonaisuuden pitäisi olla pakollinen jatkossa.

Moniammatillisen yhteistyön sosiaali- ja terveysalan ammattilaisten kanssa tulisi olla osa tukea ja toteutua osana koulun arkea. Esimerkiksi kuntoutuksen ammattilaiset tulisi saada kiinteäksi osaksi tukea. Terapeuttien ja koulun ammattilaisten yhteistyöstä puuttuvat kuitenkin valtakunnalliset rakenteet. Nämä tulisi luoda.

Kehitysvammaliitto pitää huolestuttavana, että tukeen liittyvää rahoitusta ei tulla korvamerkitsemään eikä lisäämään. Oppimisen tuen saamisessa olevat vaikeudet ovat kuitenkin tiedossa. Huolenamme on, vahvistaako nykyinen esitys lopulta riittävästi tukea vai sisältääkö riskin tuen heikentymisestä.

Espoossa 17.6.2024

Kehitysvammaliitto ry

Susanna Hintsala

toiminnanjohtaja

Susanna Rieppo

jäsenyhteistyön ja vaikuttamisen asiantuntija

Maiju Mäki

asiantuntija, Elinikäisen oppimisen yksikkö Opike

Kaisa Laine

asiantuntija, Tietotekniikka- ja kommunikaatioyksikkö Tikoteekki

Lisätietoja

Susanna Rieppo

susanna.rieppo(ät)kvl.fi

p. 050 329 0511